

УДК 347.998(477)

Людмила Василівна САПЕЙКО,

доцент кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6911-8283>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ, ЯКІ ПЕРЕДАНІ НА РОЗГЛЯД ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ

Нормативними положеннями Закону України «Про третейські суди» (далі - Закон), не зважаючи на те, що дане законодавство є спеціальним для правовідносин, що виникають у зв'язку із розглядом та вирішення спорів третейськими судами, не встановлюється порядку забезпечення доказів загальом та у цивільних справах зокрема. При цьому відзначимо, що Закон в цілому не містить достатньої правової визначеності в питаннях доказової діяльності та обмежується фіксацією тільки окремих елементів такої діяльності, що відображається в єдиній нормі Закону - статті 38 «Докази».

Водночас, підстави та порядок забезпечення доказів у цивільних справах, що передані на розгляд третейського суду, регламентується ЦПК України. Так, у відповідності до ч. 7 ст. 116 ЦПК України за заявою третейського суду або заявою сторони у справі, яка передана на розгляд третейського суду, суд може вжити заходів забезпечення доказів у порядку та з підстав, встановлених ЦПК України.

Заява про забезпечення доказів у справі, яка передана на розгляд третейського суду, подається до апеляційного суду за місцезнаходженням боржника або доказів, щодо яких сторона просить вжити заходів забезпечення, або майна боржника, або за місцем третейського розгляду (ч. 8 ст. 116 ЦПК України).

Цивільний процесуальний механізм забезпечення доказів за чинним законодавством застосовується, якщо є підстави припускати, що засіб доказування може бути втрачений або збирання чи подання відповідних доказів стане згодом неможливим чи утрудненим.

До способів забезпечення судом доказів віднесено: допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів, визначені судом.

Такі процесуальні дії, виходячи з положень цивільного процесуального законодавства, виконуються державним (апеляційним) судом для недержавного (третейського) суду з метою винесення останнім законного та вмотивованого рішення. Зважаючи на неординарність такого підходу, вбачається необхідність проаналізувати його обґрунтованість та встановити спроможність або відсутність спроможності третейського суду самостійно провести забезпечення доказів.

Серед повноважень третейського суду, визначених в Законі, прямо передбачено можливість призначення експертизи даним судом. Так, зі змісту ст. 43 випливає, що з метою правильного вирішення спору третейський суд має право зобов'язати сторони чи одну із сторін замовити проведення експертизи для роз'яснення питань, що потребують спеціальних знань, про що третейський суд виносить відповідну ухвалу. Наслідки невиконання стороною цих вимог визначаються регламентом третейського суду чи третейським судом для вирішення конкретного спору.

Загалом підтримуючи надання третейському суду повноважень щодо призначення експертизи, відзначимо, що зобов'язання сторін до вчинення цієї дії порушує принцип змагальності сторін, свободи в наданні ними третейському суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Тому, як уявляється суд може лише запропонувати учасникам справи замовити проведення експертизи, в тому числі і з метою забезпечення доказів.

В контексті витребування доказів слід звернути увагу на ч. 8 ст. 38 Закону, на підставі якої, якщо третейський суд визнає за необхідне одержати документи від підприємств, установ, організацій, які не є учасниками третейського розгляду, він своєю ухвалою уповноважує сторони або одну із сторін одержати відповідні документи та надати їх третейському суду. Хоча змістовно дане положення також певним чином дисонує з принципом змагальності, воно все ж закріплює наявність повноважень третейського суду по витребуванню доказів.

Огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, є основним способом дослідження речових та електронних доказів. Оскільки Закон не врегульовує питання дослідження доказів третейським судом, для розуміння сутності дослідження є необхідність звернутися до відповідної норми ЦПК України, зокрема ст. 229. Вона містить імперативні приписи, на підставі яких суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази. Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення.

Законодавцем конкретизовано, що речові, письмові та електронні докази з метою їх дослідження оглядаються у судовому засіданні, за винятком випадків, передбачених ЦПК, і пред'являються учасникам справи за їх клопотанням, а в разі необхідності – також свідкам, експертам, спеціалістам. Відтворення аудіо- і відеозапису проводиться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально обладнаному для цього. Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових і електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам тощо.

Крім того, ст. 85 ЦПК передбачає, що письмові, речові та електронні докази, які не можна доставити до суду, оглядаються за їх місцезнаходженням, та деталізує порядок проведення цієї процесуальної дії. Такий огляд, за загальним правилом, також має проводитися судом, в провадженні якого знаходиться справа.

Виходячи із зазначеної процедури дослідження речових, письмових та електронних доказів, слід зробити висновок, що їх огляд, зокрема і в рамках забезпечення доказів, може і повинен проводитися судом, який розглядає або буде розглядати справу, в тому числі і третейським судом, крім випадків виконання судових доручень. Перекладання обов'язку по вчиненню зазначених дій з третейського на державний суд є нелогічним та невинуватим.

Відносно показань свідка нами обстоюється позиція, що такий доказ через специфічність його отримання та дослідження, зокрема й можливості притягнення свідка до кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань, не може формуватися третейським судом як недержавним органом. Тому, і повноважень по забезпеченню цього доказу у третейського суду бути не може.

Серед способів забезпечення судом доказів визначається й заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів. Як вбачається з положень ч. 11 ст. 118 ЦПК, ухвала про забезпечення доказів в такий спосіб є виконавчим документом та виконується негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень. Вочевидь, такий особливий порядок забезпечення доказів не може бути підставою для обмеження третейського суду у вчиненні цих дій.

Відповідно, третейські суди можуть самостійно, без залучення до цього процесу державних судів, забезпечувати докази вищезазначеними способами, крім допиту свідків. Повноваження щодо вчинення таких дій третейськими судами мають бути відображені безпосередньо в Законі України «Про третейські суди». При цьому державні суди слід повністю звільнити від обов'язку забезпечувати докази для третейських судів, тому є потреба і в корегуванні положень ЦПК України.